

Anne van Delft

**HERINNERINGEN OM
MEE VOORUIT TE KOMEN**
Bij taalonderwijs hoort ook
vertellen

vertellen

Anne van Delft was vijf jaar docente Nederlands en projectonderwijs aan Het Wageningen Lyceum.

Speelt en begeleidt theatervoorstellingen waarin het vertellen uitgangspunt is, geeft cursussen in het vertellen van verhalen en organiseert mede het Vertelfestival in Amsterdam.

Theo Vesseur wist van haar werk en moedigde haar aan dit artikel te schrijven. Tineke Krol hielp bij de opzet ervan.

Een vertelvoorstelling

Laat ik beginnen met een voorstelling die ik afgelopen voorjaar met plattelandsvrouwen heb gemaakt. Ik had al eerder voor de Noordhollandse Bond van Plattelandsvrouwen een voorstelling gespeeld die zij een leuke invulling vonden van hun jaarthema 'maatschappelijke betrokkenheid'. De afdelingen denken bij zo'n thema vaak eerst aan een inleiding met discussie, en mijn vertelling was persoonlijker en nodigde niet uit tot discussie, maar tot gesprek. Ik had een bewerking gemaakt van Buchi Emecheta's boek *Als een tweederangs burger*, en verder vertelde ik een Afrikaanse scheppingsmythe en een kort politiek verhaal van Dario Fo, met daarna een oud-cursiste van mij met een zelfgeschreven verhaal.

Nu zou ik voor hun voorjaarsvergadering — 500 plattelandsvrouwen in theater De Vest in Alkmaar — een korte voorstelling maken met

als thema 'Zorg om de jeugd'. Met acht vrouwen heb ik vier avonden gewerkt en toen was er een collage van door hen zelf gemaakte korte verhalen.

Hoe hebben zij die verhalen gemaakt?

Wij kwamen bij elkaar in huiskamers. De eerste keer hadden sommigen al een stukje meegebracht, een monoloog die al eens veel succes had gehad, een sketch over twee oude dames die tegen elkaar zeggen: 't is wat tegenwoordig, en een mooi verhaal over Wieringen. Om te vermijden dat het thema 'Zorg om de jeugd' zou leiden tot een opsomming van vandalisme, samenwonen, drugs, enzovoort, startte ik de eerste bijeenkomsten met iets te vertellen dat mij echt fascineert, als aanzet tot ieders verhalen. Die konden heel realistisch zijn, maar dat hoefde niet. Als iemand het

over haar oma heeft, kan dat echt haar oma zijn, maar het kan ook zijn dat ze iemand anders voor zich ziet die ze in dit verhaal oma noemt.

Bij elke ronde kwamen er twee of drie stukjes uit die bruikbaar waren, en na twee avonden lag er het ruwe materiaal. Allen schreven hun stukjes uit, dat had ik niet verwacht. Ik wilde er geen exemplaar van hebben, stelde wel verbeteringen voor. Soms moest ik schrijftaal weer terugbrengen tot hoe ze het eigenlijk zeggen wilden.

In een voorlopige volgorde oefenden we met de stoelen aan de kant. We keken naar elkaar om het effect te zien, en ik stelde verschillende enscèneringen voor tot we de goede hadden: zittend op theaterblokken, solo's meestal staand, en reagerend op elkaars verhalen. Een vrouw had bij het oefenen zo'n droog commentaar van 'Nou dat staat me wel aan' of 'Nou dat wordt souffleren', dat zij in de voorstelling een zichtbare souffleuse op het toneel werd. Een ander schreef een lied met enkele regels tekst dat in allerlei stemmingen tussen de verhalen geweven kon worden. Een pianiste maakte een swingend begin en eind. De uitvoering in de schouwburg was stralend. Heel natuurlijk, warm, en inhoudelijk boeiend: over de dingen die er altijd zijn en hun veranderende betrokkenheid daarbij. En meer over vrouwen en meisjes dan in doorsneebeelden over 'de jeugd'. Enkele thema's: Een dochter die eindexamen doet en een koffiezetapparaatje krijgt van haar moeder, waarop de dochter snikkend zegt: 'Mam, ik wil helemaal niet op kamers'. Drie generaties ongesteld worden, en hoe dat door moeders wordt 'begeleid'. Schaatsen in het weidse polderland, eerste verliefdheid op het ijs en nog altijd gek op schaatsen zijn.

Een van de aanzetten die ik gaf was een verhaaltje van mij over iets dat ik altijd nog wel eens van mijn ouders zou willen weten. Dit leverde het volgende stukje op.

Het verhaal van het roze lintje

Vroeger, vroeger werd je toch niks verteld. Ik was elf, toen een vriendinnetje op een keer tegen me zei: 'Annie, weet jij wel dat je een broertje of een zusje erbij krijgt?' Ik dacht, meid je bent gek! Ik had toch niks geen bijzonders aan mijn moeder ontdekt? Zo ver was ik al well! Maar wat doe je dan, dan ga je stiekum overal zoeken: d'r moet toch ergens een

wiegje staan. Maar wat vond ik, niks. Toen werd ik op een nacht wakker. Dacht: eruit.

Misschien heb moeder gisteravond zitten te naaien, en heeft ze wat vergeten op te ruimen. Stiekum eruit. Kom in de keuken, de tafel: weer niks. En toen keek ik in de prullenmand. En wat vond ik daar? Dft roze lintje!... Dus toch? Dan wordt het tegenwoordig wel heel anders verteld. Als er nu in een gezinnetje eentje d'r bij komt en het broertje of zusje is nog maar twee of drie jaar, dan mogen ze al aan mama's dikke buik voelen.

Ja, de tijden veranderen. En toen onze dochter haar eerste verwachtte, ging ze zomaar op een keer voor me staan en zei: 'Mam, voel eens hoe het schopt'. Wat een verschil met 1940.

Waarom vind ik dit zo leuk?

In zo'n karwei komen de verschillende dingen waar ik mee bezig ben bij elkaar. Ik ontmoet mensen die anders leven dan ikzelf en die over hoe zij tegen het leven aankijken vertellen zoals geen acteur dat na kan doen. En de uitdaging is dan, een vorm te vinden om die verhalen naar buiten te brengen. Ik hou ervan, ze in een geheel op het podium af te werken. Een voorstelling is wat voor anderen een gedrukte bundel zou zijn: 't ligt er, 't bestaat en 't is nog mooi ook; de deelnemers en het publiek zijn verrast door het resultaat van het geheel. Bij het maken van zo'n voorstelling heb ik alles nodig wat ik in huis heb aan inzicht over verschillende manieren van vertellen. Dat haal ik uit hoe ik zelf aan voorstellingen werk. En ik heb veel vertellers gezien. Ik probeer steeds een entourage te vinden die natuurlijk en toch theatraal is, en waarin het verhaal en de verteller tot hun recht komen. Zo wil ik vorm geven aan mijn maatschappelijke betrokkenheid. Want in het maken van het geheel kies je toch welk verhaal je vindt dat er in de openbaarheid gebracht moet worden.

Op dit moment werk ik aan *Verhalen van water, werk en leven*, een programma met verhalen, foto's en muziek uit haven en scheepsbouw van Amsterdam, Rotterdam en Antwerpen. Er werken zo'n twintig mensen aan mee, allen werkzaam in of verbonden met de haven. Het voorbereiden bestaat uit elkaar leren kennen, veel verhalen vertellen en zoeken naar wat inspirerend is voor een breed publiek. 'Herinneringen waar je mee vooruit kunt komen' is een uitspraak van Wim Meuwissen met wie ik dit programma regisseer. Sommi-

gen bereiden hun verhaal precies voor, anderen vertellen nooit twee keer hetzelfde. De middag wordt gehouden in de voormalige vertrekzaal van de KNSM op het Oostelijk Y-eiland te Amsterdam, een terrein dat aanleiding is voor veel verhalen. Deze plek, de fototentoonstelling, de muziek uit de verschillende steden en de 'koffie' geven samen een sfeer waarin het mogelijk wordt om tot vertellen te komen voor een groot publiek. Verhalen over samenwerken, solidariteit, gein en ongein, over het leven aan de kade en over de duizenden mensen die er tot voor kort werkten. Ik houd van die verhalen en ik wil dat ze in de stad te horen zijn.

Wanneer ik les geef aan *een groep met een open inschrijving*, bijvoorbeeld in een zomer-cursus op de Volkshogeschool in Bergen, gaat het weer anders. Dan geef ik niet alleen aanzetten tot het maken van eigen verhalen, hoewel die toch vaak de basis zijn van iemands vertelstijl en verhaalkeuze, maar besteden we ook aandacht aan bestaande verhalen uit de orale traditie en aan het bewerken van verhalen uit de geschreven literatuur.

Beide vragen een verschillende aanpak wat betreft tekstonderzoek, culturele achtergrond en speltechniek.

We werken daar niet toe naar een voorstelling voor publiek, maar maken een heleboel korte presentaties voor elkaar. Zo'n groep bestaat uit twintig heel verschillende mensen. We behandelen steeds een aspect en ieder werkt dat op zijn eigen manier uit.

Ik heb ook gewerkt met beroepsgroepen, bijvoorbeeld *mensen die in de milieu-educatie werkzaam zijn*. Door al hun papieren en geregel zijn zij soms vergeten wat ze eigenlijk willen zeggen. Met hen werk ik niet aan een optreden, maar aan een manier van presenteren die zij in hun werk kunnen gebruiken, persoonlijk en helder. Als aanzet voor korte verhalen vroeg ik hen, een moment in de herinnering terug te roepen waarop iets in het milieu hen werkelijk raakte.

Dat leverde onder meer een verhaaltje op dat ik hier in het kort weergeef.

De geur van hondsdrif

Een boerenomgeving waarin alles vanzelfsprekend was. Ze speelde in het veld. Studie in de stad, het gaat haar goed. Excursie veldbiologie. Latijnse namen en inzicht in samenhangen. Ineens komt er een gevoel bij haar naar boven, prettig maar zo lang geleden. Ze zoekt om haar heen wat het kan zijn. Dan kan ze die herinnering thuisbrengen. Hondsdrif. De geur van hondsdrif. Spelen in het groen. De geur van haar jeugd. Een mens kan van alles willen weten over planten en toch vergeten zijn wat ie daar eigenlijk zocht.

Reflectie op vertellen

Vertellen heeft, denk ik, vaak te maken met de herinnering.

Er is een Aboriginal-verteller, Gulpili, die vaak begint met: 'Ik herinner mij dat in de droomtijd...'.

De droomtijd is de tijd dat alles in oervorm ongedeeld aanwezig was en dieren, mensen en bergen elkaar verstonden. Zo kunnen wij 'Er was eens...' zeggen, alsof we het ons herinneren. 'Er was eens' gaat over heel lang geleden, maar ook over nu en altijd. In een goed verhaal kun je soms dat tijdloze bereiken. Vertellen is anders met de tijd omgaan. Je gaat ergens even helemaal in, dat lijkt een omweg, maar je vergeet de tijd en komt tot iets dat je altijd bijblijft. Je kunt dan als luisteraar dingen in je opnemen die je niet helemaal begrijpt, maar waarvan je intuïtief weet dat ze waar zijn. En dan wil je zo'n verhaal precies hetzelfde weer horen. Dat overkomt je ook bij het maken van een verhaal. Dan voel je: zo zeg je dat en zo is het ook. Waar of niet waar? Officieel misschien niet, maar eigenlijk wel.

Peter van der Linden uit Den Haag vind ik een fantastische verteller. Ik was een avond in zijn theatertje, hij bracht veel sprookjes, na elkaar. Ik kreeg dat half-slaperige waarin de dingen door elkaar gaan lopen. Ik wist niet meer waar deze Iwan naar op zoek was of hoe lang hij gereisd had. En toen begonnen de steeds herhaalde motieven — weggaan om iets te zoeken, omzwervingen, iets onbeduidends vinden, ontdekken waar het om begonnen was, je afkomst herinneren en nog twaalf jaar moeten reizen — te werken als de inhoud zelf. Zo gaat het leven toch?

Een verhaal wordt voor mij leuk als er niet alleen dat tijdloze in zit, maar ook iets volks,

Voorbeeld van een verhaalanalyse

De awarapalm

Akoeba had vreselijke zin in awaranoten. Nu had Pa Tijger een prachtige awarapalm in zijn tuin. Een grote tros oranje-rode noten hing erin voor het grijpen. Nou ja, voor het grijpen...

De stam en de bladeren van de awarapalm zitten vol grote doorns. Het is dus niet eenvoudig zo'n tros awaranoten te kappen. Anansi dacht diep na. Er moest toch een manier te bedenken zijn. Plotse-ling herinnerde hij zich zijn oude vriend Stekelvarken. Als één hem kon helpen, dan was het Stekelvar-ken. 'Zeg vriend Stekelvarken' zei Anansi. 'Ik had zo gedacht dat wij iets samen kunnen wat geen an-der kan: de tros awaranoten van Pa Tijger stelen.'

'Ik zie niet in waarom ik dat zou doen' zei Stekelvarken.

'Ik kan van die noten eten, wanneer ik maar wil. Daar heb ik jou niet voor nodig.'

'Dat wel natuurlijk' zei Anansi, 'maar je krijgt ze niet naar beneden in je eentje.'

'Waarom zou ik ze naar beneden moeten krijgen, als ik ze daarboven net zo goed kan eten?' vroeg Stekelvarken. 'Nou zie ik meteen wat een egoïst je eigenlijk bent! Je hebt dus niets voor je vrienden over? Wel op mijn bruiloft komen schransen en drinken, maar als Ma Akoeba je wat vraagt, ben je niet thuis.'

Stekelvarken dacht diep na. 'Als ik Ma Akoeba er een plezier mee kan doen, is het natuurlijk wat anders.'

Die avond slopen ze samen de tuin van Pa Tijger in. Anansi klemde zich vast onder de oksel van Ste- kelvarken en zo kwamen ze samen boven in de boom.

Ze aten eerst ieder hun buik vol en toen maakten ze de tros los.

Het was een reusachtige tros die met een bons op de grond viel.

Pa Tijger hoorde de bons en dacht direct aan zijn rijpe tros awaranoten. Dat was verdorie sterk. Daar kwam ze hem notabene in zijn eigen tuin bestelen. Hij rende de tuin in en zag de tros awaranoten aan de voet van de boom liggen.

'Kom er maar uit vriend' brulde hij naar boven, 'je bent er gloeiend bij.' Anansi zat weer onder de ok- sel van Stekelvarken en riep met een bang stemmetje: 'Ik wou je alleen maar verrassen, Pa Tijger. Voor al die lieve zoentjes die je me gegeven hebt.'

Pa Tijger begon woedend aan de boom te schudden. Stekelvarken probeerde zich vast te klemmen, maar Anansi kietelde hem onder zijn oksel, zodat hij zich niet langer kon houden.

Hij rolde als een bal naar beneden. Van onder de oksel van Stekelvarken riep Anansi plagerig: 'Nou vooruit, nog één klein zoentje dan.'

Pa Tijger wierp zich met open muil op zijn plaaggeest, en kreeg natuurlijk alle stekels in zijn bek.

Jankend van pijn liep hij naar het ziekenhuis om zich te laten verbinden.

En Anansi droeg zegevierend de grote tros awaranoten voor zijn vrouwtje naar huis.

In dit verhaal is Anansi een slimme volksheld die een list uithaalt. (Er zijn ook heel andere Anansi-verhalen.)

Structuur:

Anansi heeft honger, en Tijger heeft noten.

Anansi verzint een list.

Uitvoering van de list, deel 1: 'oude vriend' Stekelvarken moet gepaaid, overtuigd of gechanteerd worden om hem te helpen. Dit lukt.

Uitvoering van de list, deel 2: bij de noten zien te komen, lukt ook.

Lekker genieten van de buit. (Ook Reynaert de Vos slaat dit nooit over. Keurige helden daarentegen hebben er altijd een nuttige bestemming voor.)

Uitvering van de list, deel 3: Tijger zien te passeren met de buit.

De overwinning: Tijger uitgeschakeld en jammerend als een oude vrek af. Compagnon Stekelvarken, beduvelde, af.

Anansi komt alleen met de buit bij Akoeba.

Is dit niet een overal voorkomende structuur?

De overeenkomst met commedia dell'arte-verhaalgegevens is frappant, ik zou dit verhaal daarom uit- werken in een zeer extraverte stijl, met zo exact mogelijke plaatjes en een komische manier van overdrijven.

iets slechts, iets politiek scherp, een ordinaire list, een slimmigheid over hoe je aan eten kunt komen. En een mooi verhaal, daar vind je op de een of andere manier toch wel vaak de dood in. Als een bastoon in het geheel, de drager van de spanning.

Vertellen is 't lekkerst 's avonds. Iemand zei me eens: het heeft te maken met de angst voor de dood als de avond valt. Wat overwonnen dient te worden, moet worden verteld. Al dit moois werkt bij mij niet als het verhaal moraliserend verteld wordt, als de verteller iets tegenhoudt. Van een Marokkaan heb ik eens een veel levendiger opvatting over moraal gehoord dan de hier gangbare. Hij zei: 'Een verhaal zonder moraal is vervelend.' Moraal is waarom jij dat verhaal op dat moment aan diegene vertelt. De moraal is dus wat je delen wilt, het effect. 'Daarom', zei hij, 'zul je geen Marokkaans boek met verhalen vinden.' In een orale cultuur zeggen ze 's avonds niet tegen de kinderen: we zijn gebleven op bladzijde 31. Als je wilt dat een kind lekker slaapt, moet je een verhaal vertellen waar het lekker van gaat slapen. Dat is je moraal. Dit betekent dat je veel verhalen moet kennen. Een verteller is iemand die veel verhalen kent en ze plezierig toe kan passen. Zo'n verteller ben ik zelf eigenlijk niet. Ik doe er lang over, heb er maar enkele en die kunnen dus niet overal gebracht worden.

Mensen vragen mij wel eens of iedereen kan vertellen. Ik denk dat je verhalen moet vertellen die bij jou passen, en er moet een gelegenheid zijn die tot vertellen uitnodigt. In allerlei culturen zijn vormen van vertellen waarbij iedereen kan inspringen met z'n verhaal. Al of niet met een hoofdverteller. Je moet die vorm van contact leuk vinden en er plezier in hebben om het op z'n mooist te vertellen. Ik ben er gek op. Doe 't maar! Ook al kun je sommige dingen pas als je er een leven aan gewerkt hebt.

Cursussen Vertellen voor leerkrachten

In lerarenopleidingen wordt bijna geen aandacht besteed aan het vertellen en aan de verhalen uit de orale traditie. Dit is onjuist. In het kader van het OVB (Onderwijsvoorrankingsbeleid) heb ik cursussen gegeven van zes bijeenkomsten aan leerkrachten van basisscholen, en aan bibliotheekmedewerkers die klassen

ontvangen in de bibliotheek. Op scholen deed ik dat samen met een bibliothecaresse, en ik heb ook samengewerkt met Olga Orman en Virgil Verkaik van het Surinaams-Antilliaans onderwijsproject 'Kom Op'. Mijn aanstelling was bij Stichting VREK, nu opgenomen in de Stichting Kunstzinnige Vorming Amsterdam. In zo'n cursus gaan we uit van door leraren gestelde vragen als:

Welke verhalen kent elk Marokkaans kind? Hoe wordt er verteld in Suriname?

Welke prentenboeken zijn geschikt voor een gemengde klas en hoe kun je ze behandelen? Hoe kan ik een verhaal bewerken zo dat het bij mijn leeftijdsgroep past en kinderen mee kunnen doen in woord en spel?

Waar moet je op letten als je vertelt aan kinderen die niet goed Nederlands verstaan? Hoe vind ik een stijl die bij mij past? Zodat ik er lol in heb met een verhaal bij de kinderen te komen, en het gevoel heb dat ik het kan? (Eerlijk gezegd is het lang niet altijd zo dat een school met dit soort heldere vragen komt, dan dragen wij ze aan.)

Zo'n cursus bestaat uit:

1 De voorbereiding

Jouw persoonlijke vertelstijl bemerken en onderzoeken welk type verhaal jou ligt. Hoe maakt ieder zich een verhaal eigen. Vooral: welke beelden komen er bij je op. Elk element heeft geur, kleur, klank, beweging en geschiedenis. Een verhaal moet rijpen. Je kunt veel zeggen over techniek, je kunt gefascineerd zijn door een verteller en denken: hoe doet hij dat toch. Het belangrijkste van je techniek is je voorbereiding.

Ikzelf doe zeker een maand over een verhaal, of eigenlijk enkele jaren. En dan uitwerken: hoe zit dat verhaal in elkaar, welke beelden wil je helder neerzetten, hoe maak jij jouw tekst en een eenvoudige encensering.

2 Attitude en cultureel besef

Kennismaking met verhalen uit verschillende culturen.

Als je bijvoorbeeld een aantal Anansi-verhalen en een aantal Hodja-verhalen behandelt, de bekendste verhalen uit Caraïbisch gebied en Afrika, resp. Noord-Afrika en Turkije, begin je al iets te zien van overeenkomsten in volksverhalen van verschillende afkomst, als je ze vergelijkt met Tjil Uylenspieghel, Reynaert de Vos en Jan Klaassen. Zo kun je ook sprookjes ver-

gelijken. Iets weten over wanneer en hoe ze in die culturen verteld worden en dan zelf aan de gang met ieders eigen bewerking. Verhalen uit de orale traditie tref je op schrift soms in ruwe vorm aan, maar ook wel in veel te gladde, afgewerkte vorm. Je moet de tekst vrijwel altijd herzien.

3 Hoe kun je vertellen aan kinderen die niet goed Nederlands verstaan?

Dit behandel ik aan de hand van prentenboeken.

Waar je op moet letten:

- Begin eens met niet naar de tekst te kijken, maar naar de prenten. Dan zie je de beelden die bij de kinderen overkomen en die zijn vaak anders dan de geschreven tekst. Misschien moet je een aantal prenten weglaten, misschien blijkt het boek ongeschikt of juist veel leuker te worden.
- Zoek de verhaalopbouw. Heb je die, dan wordt dat de kapstok waaraan moeilijk te begrijpen stukjes kunnen worden opgehangen. Is het een list, een verhaal waar je aan het eind weer bij het begin uitkomt, een zokt-het-dat-verhaal, een mop? Verhaalstructuren zijn denk ik overeenkomstig in verschillende culturen.
- Elk verhaal heeft z'n ritme, elke taal heeft z'n ritme. Luister eens naar het ritme van een begroeting in verschillende dialecten. Een vreemde taal leer je door het ritme in je op te nemen. Een verhaal ook. Ga maar na welke stukjes van het sprookje 'Roodkapje' je je herinnert, of van een ander verhaal. Zorg dat je ritme past bij de sfeer en het verloop van het gegeven. Doe dat niet te afstandelijk, want er zijn zo'n schitterende, persoonlijke variaties in ritme, afhankelijk van ieders beelden bij het verhaal.
- Bepaal welke elementen centraal staan. Die kun je nadruk geven door ze klank en hounding te geven of door ze te ondersteunen met een melodie of een voorwerp. Er zitten daarnaast ook kleine elementen in een verhaal die niet zo belangrijk zijn, maar die het verhaal leuk maken als ze vaak terugkomen. Daar moet je iets moois van maken, want herhalingen zijn belangrijk in het vertellen, en zeker bij luisteraars die jouw taal niet verstaan.
- Wat de taal betreft: bedenk of het terrein waarop het verhaal zich begeeft hoort bij de schooltaalwereld of bij de thuistaalwe-

reld of bij een onbekende wereld. Zo kan het zijn dat een Marokkaans kind het woord 'boek' wel in het Nederlands kent, maar het woord 'slapen' altijd in het Marokkaans hoort. Het woord 'vijver', kennen ze dat? Licht aan de omgeving. Ik ben er niet op tegen om onbekende woorden te gebruiken, maar je moet ze wel in je hele tekst nagaan, en dan kiezen.

- En probeer vooral bij het voorbereiden zo zintuiglijk mogelijk te werk te gaan.

Het is wel een leuke test om je verhaal te vertellen aan mensen met een andere taal. Alle voorafgaande dingen heb je nodig. In een cursus voor bibliotheekmensen vertelde een Turkse bibliothecaresse aan de hand van een prentenboek in haar taal. We kenden geen woord Turks, maar de meesten konden het hele verhaal volgen.

Ze liet ons woorden noemen die ze even daarvoor benadrukt had. Die Turkse woorden ben ik vergeten, maar als ik het verhaal weer zou horen, zou ik ze me herinneren.

Het vertellen als gebeuren in de klas

Alles goed en wel, op school wordt vaak ook op heel verstikkende manieren verteld. Op het verkeerde moment, of wanneer de kinderen uitgelokt worden tot commentaar dat alleen dient om de bedoeling die de leerkracht heeft, steviger in de hoofden van de kinderen te verankeren. Wat dat betreft is het vertellen als gebeuren in de klas soms dubbelzinnig. Laten we nagaan hoe vertellen in het echt gebeurt. Er zijn wasplaatsen waar iedereen door elkaar praat, en soms heeft dat een bepaald patroon. Er zijn avonden waarop wijnplukkers vertellen, omdat ze niet naar huis kunnen. Er waren slaven die hun verhalen levend hielden. Er zijn schoolkampen waar op een van de laatste avonden iedereen begint te vertellen, aansluitend op elkaar. Er zijn sterke verhalen in cafés.

Er zijn feestjes waar mensen uit verschillende landen bij elkaar zitten en de anderen inspringen: o, dat lied hebben wij ook.

Er zijn ook tradities waar een verteller de avond leidt en op bepaalde punten zijn verhaal onderbreekt met een lied, waar anderen in kunnen springen of dat zij over kunnen nemen. Dat moet je wel kunnen, je moet weten wat jouw bijdrage aan dat geheel kan zijn.

Wat op school gebeurt is vaak iets onduidelijks daar tussenin. De leerkracht is de aangever, maar het is niet zo dat de leerlingen samen aan een geheel werken. Ook in kringgesprekken zie je die dubbelzinnigheid. Daarom moet daarin zo vaak om stilte gevraagd worden. Wat je zegt krijgt geen vorm. Taal drukkers maken wel een vorm, de leerkracht begint zelf met iets eigens en ieders bijdrage is belangrijk in een aangegeven kader. En wat samen gemaakt wordt, is mooier dan je had kunnen denken.

Voor het vertellen in de klas zullen we naar vormen moeten zoeken die zo plezierig zijn dat je daarbinnen op een natuurlijke manier kunt vertellen. Wat zijn aanleidingen om te vertellen?

Je kunt observeren hoe kinderen vertellen en luisteren, ook buiten de klas. Ik heb eens een Surinaams jongetje gezien dat tijdens een verhaal breakdance-bewegingen aan het maken was. Ik kreeg door dat hij de slang aan het uitbeelden was waar het verhaal over ging. Toch zullen er leerkrachten zijn die zouden denken dat hij niet luisterde. Ga zitten, zit stil.

Soms zijn er Marokkaanse meisjes die stil zitten te kijken, en je weet niet zeker of ze er iets van begrijpen, of ze het een raar verhaal vinden maar dat niet willen laten merken, of dat ze niet lekker zitten. Dan zul je hen toch in andere situaties moeten zien, als je zoekt naar een setting waarin zij spontaan kunnen luisteren en spontaan kunnen vertellen. En probeer zeker een paar keer om een Marokkaans verhaal te vertellen.

Als je de manieren van vertellen van een cultuurgroep meemaakt en je leert hun mythen kennen, dan wordt het contact veel minder stroef. Het is bovendien een feestelijke verruiming van je gezichtsveld. Je kunt vertellers op straat tegenkomen, maar je kunt ze ook op een podium zien. In december 1988, in het Vierde Vertelfestival, kun je allerlei soorten vertellingen zien. Sommige theaterler, andere zo eenvoudig als ook in de klas zou kunnen.

Om te lezen

- 1 Anne Pellowski *The Story Vine, a source book of unusual and easy-to-tell-stories from around the world* New York/London, Collier Books, 1984. ISBN 0-02-044690-x
- 2 Rimke Rohaan Mul *Vertel eens ... een verhaal* Tilburg, Uitgeverij Zwijsen, 1980. ISBN 90-276-3008-9
- 3 *Taaldrukken, verder dan lezen en schrijven* Baarn, Bekadidact, 1987. ISBN 90-321-0633-3
- 4 Henk Figee 'Werken met verhalen uit andere culturen' in: *Moer* 1985/2
- 5 Gulpilil *De droomtijd, verhalen van de Australische Aboriginals* Deventer, Ankh Hermes (alleen verkrijgbaar bij De Slegte)
- 6 Noni Lichtveld *Anansi: de spin weeft zich een web om de wereld* Aldus, NBLC-NOVIB, 1984. ISBN 90-70545-05-5
- 7 Ufuk Kobas *Nasreddin Hodja: achterstevoren toch de goede kant op* Aldus, NBLC-NOVIB, 1987. ISBN 90-70545-15-2

Medewerkers bij de *Uitgeverij Pendoor* hebben met hun werk onder meer als doel voor ogen: mensen helpen die hun verhaal aan een publiek bekend willen maken. Pendoor ondersteunt de mensen die aarzelen of hun geletterdheid toereikend is om verhalen uit hun leven en werk in een schriftelijke vorm weer te geven. Vertellers worden auteurs. De inhoud is belangrijk, maar de vorm is ook verrassend. De kracht van het gesproken verhaal blijft ongeschonden in hun boeken. Enkele van hun publicaties:

Frederika Het leven van een woonwagengeneratie tussen 1900 en 1945. (1984). (Uitverkocht, dus naar de bibliotheek.)

Tussen haven en Hembrug Mijn jonge jaren in Zaan- dam tussen 1932 en 1950. (1985).

Getekend, Lenny Kind van alcoholisten. (1987).

An, je bent onbetaalbaar Vrouwen in vrijwilligers- werk. (1987).

Stichting Uitgeverij Pendoor, Rapenburg 33, 1011 TV Amsterdam, tel. 020 - 279497/320658.

De sectie *Jeugdbibliotheekwerk van het NBLC* heeft in maart 1988 een conferentie gehouden: 'Hoe ver- tel ik het mijn kinderen'. Aandacht voor de achter- gronden van het vertellen in verschillende culturen,

technieken voor vertellen, collectievorming, en overdracht. Het *congresverslag* komt binnenkort uit. NBLC, Taco Scheltemastraat 5, 2597 CP Den Haag, tel. 070 - 141500.

Wie zoekt naar boeken met verhalen uit verschillende culturen, kan terecht bij de *Onderwijsmediatheek-dienst*. In Amsterdam is het adres: Prinsengracht 587, 1016 HT, tel. 020 — 265065, toestel 242. In het periodiek *De Schoolmediatheek*, uitgegeven door het NBLC, staan vaak artikelen over het werken met boeken in een multiculturele school.

Als u zin heeft in wat *oefenstof*, leest u dan het laatste hoofdstuk van *Een kwestie van identiteit, verhalen van zwarte Zuidafrikaanse schrijvers* (Amsterdam, SUA, 1986. ISBN 90-6222-135-1). Een uitgeschreven bandopname van het NOS-radioprogramma 'Verhaal', waarin Vernie February op een ongelooflijk gevoelige wijze heel eenvoudige gegevens uit de orale literatuur (het kunnen verhaaltjes van vijf regels zijn) uitwerkt tot verhalen die je niet meer vergeet.

Om te gaan zien

Het *Vierde Vertelfestival* vindt plaats in december a.s. in Amsterdam. Op 18 december: 'Verhalen van water, werk en leven' in het Open Havenmuseum. Van 24 t/m 31 december in Theater De Balie en kinderprogramma's in het Polanentheater: elke dag andere voorstellingen. Een smeltkroes van vertellingen uit verschillende culturen. Experimentele en traditionele, gekke, mooie, erotische en politieke verhalen door gerenommeerde en nog onbekende vertellers. Medewerking van Willem de Ridder, Peter van der Linden, Juan Tajés, Johannes van Dam, Alida Neslo, Henk Tjon, Marien Jongewaard, Astrid Roemer, Nick Leslie, Kees van Loenen, Wim Meuwissen, Cor Jaring, Jodi Gilbert, Aziz Mdarhi, Mohammed Fontage, de Gebroeders Flint en vele anderen. Wilt u een uitnodiging krijgen, geef dan uw adres door aan Buro Mix-Vertelfestival, Rozenstraat 206, 1016 PA Amsterdam, tel. 020 — 380218, of kijk in de Amsterdamse *Uitkrant* van december a.s.

Strikt Persoonlijk is de titel van een theatervoorstelling die Theaterwerkplaats Lopend Vuur komend seizoen speelt. Een collage van ego-documenten van vrouwen. Deze teksten hebben niets met de orale traditie te maken, maar het is wel een verhalende voorstelling. Elk soort verhalen vraagt weer een andere behandeling. Dagboeken van vrouwen belanden zelden in de literatuur en zijn meestal niet geschreven om door anderen gelezen te worden, maar ze zijn zo interessant omdat er gewoon opgeschreven staat hoe het is! De spanning van het je onbespied wanen en je willen uiten. Een spel van drie actrices en een accordeoniste en met veel kostuums over de kwestie: Hoe speel je een vrouw. Script en regie: Hester Macrander. Spel: Pien Bosch, Willie Snijder, Anne van Delft en Wieke Meilof (accordeon). Inlichtingen: tel. 020 — 933333 en 020 — 380765. Deze voorstelling wordt ook gespeeld in het Vertelfestival in december in Amsterdam.

Peter van der Linden vertelt sprookjes van overal in zijn theatertje, Riouwstraat 159, Den Haag, tel 070 — 503380.

De Utrechtse theatergroep *STUT* maakt politiek theater met buurtbewoners, op basis van onder meer hun eigen stukjes levensverhaal. Soms door de persoon zelf op het toneel gebracht, soms door iemand anders die het verhaal goed kan invoelen. STUT, L. Lauwersstraat 69-71, 3512 VH Utrecht, tel. 030 — 311801.

Workshops

Oefeningen in presentatie, mime, spraak, ritme. Aandacht voor ieders verteltrant, ieders mooi eigenaardigs. Het vinden van verhalen uit de herinnering, uit de omgeving, uit de literatuur. Culturele achtergronden. Begeleiding op het gebied van compositie, vormgeving, tekstbehandeling en overdracht. Het maken van een heldere en tintelende presentatie. Inlichtingen bij Anne van Delft, tel. 020 — 227395.